İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Cilt: 6, Sayı: 2, 2017
Sayfa: 813-834
Received/Geliş: Accepted/Kabul:
[12-04-2017] – [10-05-2017]

Kazakistan-Türkiye Ekonomik ve Kültürel İlişkileri: Vaatler ve Gerçekler

Serdar YILMAZ
Yrd. Doç. Dr.. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Böl.
Asst.Prof. Mugla Sitki Kocman Unv. Department of Political Sciences and International Relations
serdaryilmaz@mu.edu.tr

Öz

Kazakistan ve Türkiye her platformda kardeş olduklarını vurgulamalarına rağmen bu söylem kültürel ve özellikle ekonomik ilişkilere/göstergelere yansımamış ve Türkiye tarafından uygulanan birçok projeden yeterli verim alınamamıştır hipotezine dayanan bu çalışmada, hem Kazakistan-Türkiye ekonomik ve kültürel ilişkilerine yapıcı anlamda eleştirel bir bakış açısıyla bakılarak eksik noktaların vurgulanması konusunda somut katkılar yapmak hem de çalışmanın belirtilen hipotezini doğrulanmak amacıyla dört temel soruya cevap aranmıştır. Çalışmanın sonunda her iki ülkenin de Türk dünyası için önemine ve gerek ikili ilişkilerin daha iyi bir seviyeye yükselmesi ve gerekse Türk dünyasının temel sorunlarının çözümü için belli başlı önerilere yer verilerek çalışma nihayete erdirilmiştir.

Anahtar Kelimler: Kazakistan, Türkiye, Ekonomi, Kültür, Türk Dünyası

Kazakhstan-Turkey Economic and Cultural Relations: Promises and Facts

Abstract

The thesis of the study is that although Kazakhstan and Turkey emphasize at every platform that they are brothers, this discourse is not reflected in cultural and especially economic relations and not enough efficiency has been obtained from many projects implemented by Turkey. Thus, this study is going to examine the cultural and economic relations between Turkey and Kazakhstan with a critical perspective. Both making concrete contributions to highlighting the missing points and confirming the hypothesis the study, the author has looked for answers to four questions in order to investigate Kazakhstan-Turkey relations and reflections of their relationship to the Turkish world in the globalization era. The study has been finalized by mentioning necessary recommendations regarding the importance of both country for the Turkish world.

Keywords: Kazakhstan, Turkey, Economy, Culture, Turkish World.

Giriş

Türkiye'nin Kazakistan'ın bağımsızlığını tanımasından (16 Aralık 1991) itibaren geçen 25 sene dünya tarihi açısında pek uzun bir süre olmasa da, Kazakistan gibi genç ve egemen, hem iç hem de dış politikada kimliğini yerleştirmek ve tanınmak isteyen bir devlet için önemli bir süredir. Türkiye'nin dört katına yakın bir yüzölçümüne fakat ancak beşte biri oranında bir nüfusa sahip olan Kazakistan, bilinen yer altı ve yer üstü kaynaklarının (petrol, gaz, altın, kömür, fosfat, sülfür, uranyum, gümüş, çinko, manganez, bakır, alüminyum) çoğunu topraklarında barındıran bir ülkedir. Kazakistan, hem sınırlarının güvenliğini hem de bağımsızlığını koruyabilmek için istikrarlı bir dış politika gütmek zorunda kalmıştır. Literatürde çok yönlü (multi vectoral) politika denen anlayış bu coğrafik konumun bir gereği haline gelmiştir. İzlediği çok yönlü politika ile Rusya ve Çin'in arasında yer alıp Amerika'nın çıkar mücadelesinin odak noktası olması ve bunu istikrarlı ve başarılı bir şekilde kontrol etmesiyle büyük takdir toplamıştır. Bağımsızlıktan sonra ülkenin çektiği yabancı yatırım ve görülen büyüme hızı tüm bunların bir sonucu niteliğindedir.

Jeopolitik konumu, yeni ve geniş bir pazar oluşu, çok zengin hammadde kaynaklarına sahip olması ve Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan yol üzerinde bulunmasıyla Kazakistan, son dönem uluslararası ilişkiler çalışmalarında ve uluslararası sistemin işleyişine dair öngörülerde üzerinde en fazla durulan ülkelerden biri haline gelmiştir.

Bağımsızlığın kazanıldığı ve karmaşık sürecin yaşandığı ilk dönemlerde ve sonraki sürede Türkiye'nin Kazakistan için önemi her dönemde aynı olmamış ve bu önem dönem dönem farklı düzeylerde ilerlemiştir. İki kutuplu dünya düzeninin son bulmasıyla artık tek taraftan yana olan yeni dünya sistemi serbest piyasa ekonomisini benimseyen, askeri ve ekonomik dengeleri değiştiren, katılımcı demokrasiyi özendiren ve kültürel değerlere önem veren yeni bir oluşumu tüm dünya için geçerli hale getirmiştir. Ekonomik ve kültürel ilişkilerden hareketle, bu çalışmanın amacı Kazakistan ve Türkiye arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkilerde ortaya konan belli başlı projelerin geliştirilmesine yönelik yaşanan hayal kırıklıkları ve bunun beraberinde getirdiği fırsatları ortaya koymak ve değerlendirmektir.

Çalışma, iki ülke arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkileri en geniş manada ele almaktan ziyade bu ilişkilerde yaşanan hayal kırıklıklarını ve bunun yarattığı fırsatları; ekonomik ilişkilerde ortaya konan vaadlerin yerine getirilememesi, iki ülke arasındaki ticaret hacminin giderek azalmaya başlaması, Türk Modeli, Büyük Öğrenci Projesi, Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi ve TRT Avaz üzerine odaklanarak ele alacaktır. Bu anlamda araştırma kapsamı dar tutulmuştur.

Yöntem

Bu çalışma, iki ülke arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkileri dar bir kapsamda ele alarak bu ilişkilerde yaşanan hayal kırıklıklarını ve bunun yarattığı fırsatları incelemeyi amaçladığından nitel araştırma özelliği taşımaktadır. Araştırmanın yöntemi doküman incelemesidir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgulara ilişkin yazılı materyallerin analizini kapsadığından mülakat yönteminden de yararlanılmış ve bu yolla dokümanlardan elde edilemeyen bilgilere ulaşılmıştır. Bu çalışmanın yapılması için konu ile ilgili Kazakça yayımlanan makale, internet haberleri, resmi kurumların web adresleri ile gazete arşivlerinden ve yapılan mülakatlardan (Kazakça-Türkçe) birincil kaynak olarak yararlanılmış ve Latin alfabesine uygunluğunun olması bakımından Kiril alfabesi Latin harflerine çevrilmiştir. Çalışmada kullanılan kaynakların bir kısmı yazarın 2014 yılında Kazakistan'da yaptığı beş aylık saha çalışması sırasında toplanmış, mülakatlar ise saha çalışması ve sonrasında gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın hipotezi şu şekildedir: Her iki ülke de her platforma kardeş olduklarını vurgulamalarına rağmen bu söylem kültürel ve özellikle ekonomik ilişkilere/göstergelere yansımamış ve Türkiye tarafından uygulanan birçok projeden yeterli verim alınamamıştır. Bu bağlamda hem Kazakistan-Türkiye ekonomik ve kültürel ilişkilerine yapıcı anlamda eleştirel bir bakış açısıyla bakarak eksik noktaların vurgulanması konusunda somut katkılar yapmak hem çalışmanın belirtilen hipotezini doğrulanmak amacıyla dört temel soruya cevap aranmıştır. Bu sorular; Kazakistan'ın iç yapısının bilinmesinin önemi, Kazak dış politikasında Türkiye'nin yeri, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in ortaya koyduğu liderliğinin ilişkileri ne yöne kanalize ettiği ve Kazakistan'daki Türkiye algısının ilişkileri ne ölçüde etkilediği sorularıdır. Çalışmanın sonunda her iki ülkenin de Türk dünyası için öneminden bahsedilmiş, ikili ilişkilerin daha iyi bir seviyeye yükselmesi ve Türk dünyasının temel sorunlarının çözümü için belli başlı önerilere yer verilerek çalışma nihayete erdirilmiştir.

Kazakistan İç Yapısı

Kazakistan-Türkiye ekonomik ve kültürel ilişkilerini dört soruda incelemeye odaklanan bu çalışmada cevap aranılan sorulardan ilki, Türkiye Cumhuriyeti devletinin şimdiye kadar yeterince ilgi göstermediği Kazakistan devletinin iç yapısı ve bu iç yapıyı karakterize eden faktörlerin neler olduğu sorusudur. Ülkedeki iç yapının bilinmesinin gerekliliği Kazakistan-Türkiye ilişkilerinde nelerin ve kimlerin etkin rol oynadığını gösterecek olması bakımından önemlidir. Sovyet Bloku yıkılana kadar sistemlerle açıklanan dış politika için artık bireylerin (liderlerin) siyasi tercihlerinin, ulusötesi ilişkilerin, bürokrasinin, uluslararası aktörlerin ve ülkelerin iç yapılarının ne denli önemli olduğu ve dış politikayı nasıl

şekillendirdiği tartışılmaya başlanmıştır (Evangelista, 1995: 9). Uzun yıllar boyunca ulusötesi ilişkilere kapalı olan Kazakistan'dan, dünya ile olan gelişmeleri takip eden, kuşkucu ama meraklı, çekingen fakat girişken olmak isteyen Kazakistan'a evriliş süreci, Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin gelişmesinde, ülkedeki iç yapının ne ölçüde etkili olduğu konusunu araştırmayı gerekli kılmıştır (Yılmaz, 2016: 208).

Bu gereklilik neticesinde Kazakistan'daki iç yapı ile ilgili olarak şu sonuca varılmıştır. Kazakistan'da devlet merkezli bir yaklaşım sergilendiğinden güçlü devlet zayıf toplum durumu söz konusudur. Ülkede halkın eşitliği güçlü kamu otoritesinin çıkardığı yasalarla güvence altına alınmıştır. Devlet kontrolü gerekli ve arzulanan bir şeydir. Devleti oluşturan kurumların söz hakları kendilerine verilen yetkilerle çerçevelenmiştir. Devlet kurumlarında yetersiz kurumsallaşma vardır. Bürokratik kurumlar çıkar gruplarının baskısına çok açıktır. Kazak toplumu durağan bir toplum imajı verse de aslında dinamik ve değişime açık bir toplumdur. Ülkede birçok farklı yapıda grup vardır. Toplum yapısı farklı etnisiteye mensup birçok insanın bir arada yaşamasından dolayı heterojendir. Devlette tek başlılık durumu olduğundan devlet bürokrasisi politikaya emrederek yön verir. Ülkede iç ve dış politikada belirleyici olan merci devlet ve devlet bürokrasisidir. Kazakistan gibi güçlü ve söz sahibi bir liderin olduğu bir ülkede kamuoyunun iç ve dış politikayı şekillendirme etkisi çoğu zaman sınırlı olmakla beraber nadiren de olsa şartlara göre alınan kararları etkileyebilmektedir. Ülkedeki kamuoyunun etkinliği ne dış politikada devrim yapacak kadar yüksek, ne de sistemi felce uğratabilecek kadar güçlüdür. Kazakistan'daki iç ve dış politikaya etki edebilecek kesim halk yığınlarından ziyade ülkedeki büyük iş çevreleri ve Sovyet kültürü ile yetişmiş siyasal seçkinlerdir. Bundan dolayı ülke politikalarının dinamiğini toplumsal süreçlerden çok seçkinler arasındaki çatışma ve rekabet oluşturmaktadır (Yılmaz, 2016: 248).

Genel olarak bakıldığında, bağımsızlığın ilan edilmesinden sonra ülkedeki anayasal değişim sürecinin, cumhurbaşkanlığı ve rejimin yapısıyla birlikte yapılanan hükümetin işleyişinin, parlamentonun gücünün zaman içinde artıp azalmasının, sivil toplum kuruluşlarının ve bürokratik kurumların gelişiminin, halkın siyasal sisteme katılımının, seçkinlerin karar alıcılar üzerindeki etkisinin, kamuoyu, medya ve en önemlisi lider gibi faktörlerin, Kazakistan'ın iç yapısını karakterize ettiği görülmektedir.

Kazak Dış Politikasında Türkiye

İkinci soru ise Türkiye, Kazakistan dış politikasının neresinde yer almaktadır sorusudur. Kazakistan Cumhuriyeti 2014-2020 Dış Politika Konsepti'ne (Republic of Kazakhstan, 2014) göre Kazakistan, "iki milletin ortak tarihsel köklerini ve kültürel değerlerini göz önünde bulundurarak Türkiye Cumhuriyeti ile yürütülen kapsamlı işbirliğinin güçlendirilmesine büyük önem vermektedir." Bu belge ile Türkiye'nin Kazak dış politikasında

temel belirleyici bir rol oynamasından ziyade daha çok denge mekanizmasının bir aracı olduğu; aynı zamanda Türkiye'nin Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmasına ve halk nezdinde fazlasıyla bilinmesine rağmen Kazak dış politikasında Rusya, Çin, ABD, AB ve BDT ülkelerinden sonra geldiği anlaşılmaktadır (Momınkulov, ORSAM, 2012).

Türkiye'nin Kazak dış politikasında nerede yer aldığını öğrenmenin en birincil yolu iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere bakmaktır. Zira Kazakistan'ın bir önceki Türkiye Büyükelçisi Canseyit Tüymebayev'in de dediği gibi Kazakistan ve Türkiye arasındaki karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesindeki en önemli rolü ticari-ekonomik ilişkiler oynamaktadır (Tüymebayev, Kazinform, 2011). Keza Kazakistan'ın en önemli işadamlarından ve aynı zamanda ülkede yaşayan Ahıska Türk Milli Merkezi ve Dünya Ahıska Türkleri Birliği başkanı olan Ziyatdin İsmihanoğlu Kassanov da eski büyükelçi gibi düşündüğünü "Kazakistan yatırıma çok açık bir ülkedir, yani iki ülke arasında yatırım ne kadar çok olursa ikili ilişkilerde o kadar yüksek olur" diyerek Kazak dış politikasının önemli bir ortağı olmak için ekonomik ilişkilerin temel belirleyici olduğunu vurgulamıştır (Ziyatdin Kassanov, kişisel görüşme, 2014).

Ancak burada bahsedilmesi elzem olan en önemli konu; her iki ülkenin de her platformda kardeş olduklarını vurgulamalarına rağmen bu birlikteliğin iki ülke ilişkilerindeki ekonomik göstergelere yansımadığıdır. Gerek Kazak tarafı gerekse Türk tarafının zaman zaman yaptığı önemli vaatlerin yıllar itibariyle gerçekleşmediği görülmüştür. Kazakistan'ın önceki Türkiye Büyükelçisi Canseyit Tüymebayev, yıllardır iki ülke arasındaki ticaret hacminin 2015 yılına kadar 10 milyar dolar olacağını vurgulamıştır. Türymebayev, "ülkelerimiz arasındaki karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesinde anahtar rolü kuşkusuz ki ticari-ekonomik işbirliği oynamaktadır. Bu işbirliğinin birinci vazifesi Nazarbayev'in belirlediği üzere karşılıklı ticaret hacmini 2015 yılına kadar 10 milyar dolara çıkarmaktır" sözüyle Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in de aynı görüşleri benimsediğini ifade etmiştir (Tüymebayev, Kazinform, 2011).

Hem Kazakistan hem de Türkiye cumhurbaşkanları ikili ticaret hacmini yükseltmek niyetinde olduklarını çeşitli ortamlarda dile getirmektedirler. Nitekim 2012 yılında Türkiye'de yapılan Türkiye-Kazakistan Ticaret ve Yatırım Forumu'nda yaptığı konuşmada, Kazakistan'ın Çin'le 25 milyar dolar, Rusya'yla 30 milyar dolar, Avrupa'yla ise 50 milyar dolarlık ticaret yaptığını ifade eden Nazarbayev, "iki ülke arasındaki 4 milyar dolar yeterli değil, bunu daha yukarılara çıkarmalıyız" demiştir. Aynı toplantıda konuşan dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, "iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin yeterli düzeyde olmadığını belirterek 2015 yılına kadar 4 milyar dolar ticaretin 10 milyar dolara çıkarılmasını hedeflediklerini" dile getirerek Nazarbayev ile aynı düşündüğünü göstermiştir. Her iki ülke arasındaki

uçak biletlerinin fahiş fiyatlarda olmasının kabul edilemez olduğunu ve iki ülke arasındaki uçak bilet fiyatlarının ucuzlaması için THY ve Kazak Havayolları'nın çalışma yapacağını ifade eden Erdoğan ve Nazarbayev'in sözlerinin aksine (DHA, 2012) tablo birde de görüldüğü üzere, ne 2015 yılında iki ülke ticareti istenilen seviyeye çıkmış ne de bilet fiyatlarında indirim yapılmıştır.

Tablo 1: Kazakistan–Türkiye Dış Ticaret Hacmi (1996-2016-Ekim)

(Milyon-ml / Milyar-mlr, ABD Doları)

YILLAR	İHRACAT	ITHALAT	TİCARET HACMİ
1996	**164 044**	**100 595**	**264 639 ml**
2000	118 701	346 376	465 077 ml
2004	**355 590**	**442 193**	**797 783 ml**
2006	696 823	993 728	1 690 051 mlr
2008	**890 568**	**2 332 131**	**3 222 699 mlr**
2009	633 417	1 348 900	1 982 317 mlr
2010	**818 900**	**2 471 028**	**3 289 928 mlr**
2011	947 822	3 020 115	3 967 937 mlr
2012	**1 068 611**	**3 371 086**	**4 439 697 mlr**
2013	1 039 420	3 106 115	4 145 535 mlr
2014	**977 562**	**2 453 468**	**3 431 030 mlr**
2015	750 027	1 109 832	1 859 859 mlr
2016	**624 500**	**1 093 897**	**1 718 397 mlr**

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 adresinden alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur (06.02.2017).

Tablo birde de görüldüğü üzere iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi düşük seyirle ilerlemekte, ticaret hacminin 2012 yılından başlayarak yavaş yavaş düşüşe geçtiği görülmektedir. TUİK verilerine göre Kazakistan, Türkiye'nin 2016 yılında ithalat yaptığı ülkeler arasında 35., ihracat yaptığı ülkeler arasında ise 43. sıradadır. Türkiye'nin 2016 yılı ihracatı 143 milyar dolar civarında iken Kazakistan bu ticaretin sadece yüzde 0,65'ni oluşturmaktadır. Türkiye'nin aynı yıl ithalatı ise 207 milyar dolar civarında seyrederken Kazakistan ile yapılan ticaret bu ticaretin sadece yüzde 0,55'ine tekabül etmektedir (TUİK, 2016).

Ekonomik ilişkilerin beklenen seviyenin çok altında olduğunun bir diğer göstergesi ise Kazakistan'ın dış ticaretinde Türkiye'nin kapladığı düşük yüzdelik dilimidir. Özellikle Kazak İstatistik Ajansı'ndan alınan verilere göre, 2011 yılında 121 milyar dolar, 2012'de 132 milyar dolar, 2013'te 133 milyar dolar, 2014'te 140 milyar dolar ve 2015 yılında 78 milyar dolar olan Kazakistan'ın toplam ticaret hacmi içinde Türkiye, yüzde 2 / 2,5 gibi küçük oranlara sahiptir (Kazakhstan Statistika Agenttigi, 2015). Bu durum her iki ülkenin de ekonomik olarak birbirlerine somut katkılar yaptığını ancak ticaret oranlarının bu kadar düşük seviyelerde olması ekonomik etki olarak Kazakistan ve Türkiye'nin karşılıklı ilişkilerini etkileyecek bir pozisyonda olmadığını göstermektedir.

Bunun dışında, Kazakistan Yatırım Ajansının verilerine göre Türkiye, 2014 yılı itibariyle Kazakistan'a ne en çok yatırım yapan ne de Kazakistan'ın en çok yatırım yaptığı ilk on ülke içindedir. Ayrıca Kazakistan'daki doğrudan yabancı yatırımların hacmine bakıldığında ise Türkiye'nin ekonomik bir aktör olarak Kazakistan'da belirleyici bir rol oynayamadığı görülecektir. Örneğin 2005 yılında Kazakistan'a yapılan doğrudan yabancı yatırımların miktarı 79,16 milyar dolar iken, bu rakam 2008'de 213,01 milyar dolar, 2010'da 222,46 milyar dolar, 2012'de 288,85 milyar dolar ve 2014 yılında ise 238,88 milyar dolar olmuştur. Türkiye, Kazakistan'da yapmış olduğu iki milyar dolarlık yatırımı ile 17.sırada yer almaktadır (Invest in Kazakhstan, 2015).

Tablo 2: Kazakistan'daki En Büyük Yatırımcı Ülkeler (2015)

Yatırımcı Ülkeler	**Milyar ABD Doları**
Hollanda	58,465
ABD	**21,008**
İsviçre	13,107
Çin	**12,741**
Fransa	11,252
İngiltere	**11,022**
Rusya	9,081
İtalya	**5,647**

Kaynak: Invest in Kazakhstan, http://www.invest.gov.kz/?option=content&section=4&itemid=75 (15.06.2015).

Türkiye'deki Kazak Yatırımları

Burada istatistiki bilgelere bakıldığında, Kazakistan'ın yurtdışındaki yatırımları ile ilgili Kazakistan Merkez Bankası'nın yayımladığı son rapor, siyasi alanda iyi seviyede olan Türk-Kazak yakınlaşmasının ekonomiye yansımadığını göstermektedir. Kazakistan Merkez Bankası verilerine göre Kazakistan, 2012 yılında yurtdışında toplamda 155,3 milyar dolar tutarında yatırım yapmıştır. Kazakistan'ın yurt dışındaki yatırımlarında 46 milyar dolar ile en büyük payı Amerika almış, İngiltere 16,2 milyar dolar ile en çok yatırım yapılan ikinci ülke olurken onu 8 milyar dolar ile Rusya izlemiştir. 7.6 milyar dolar ile Almanya dördüncü, Fransa 6,3 milyar ile beşinci, Japonya 3,4 milyar dolar ile altıncı sırada yer almıştır. Türkiye, Kazakistan'ın yatırım için tercih ettiği ilk on ülke arasına girememiştir (Kazakhstan Ulttık Bankı, 2015). Kazak firmalarının Türkiye'de yaptığı yatırımlar göz önüne alındığında yatırım oranının yaklaş 800 milyon dolar olduğu görülmektedir. Türkiye'de 150'nin üzerinde Kazak şirketi faaliyet göstermektedir.

En önemli Kazak yatırımları petrol ve turizm alanlarına yapılmaktadır. Emlak geliştirme şirketi olan Capital Partners şirketinin Bodrum'da 14 koyu kapsayan yaklaşık beş milyon metrekarelik alana yaptığı marina, turizm kompleksi ve konut projesi ise en büyük Kazak yatırımlarından birisidir. Kazakistan menşeli TuranAlemBank'ın Türkiye'deki Şekerbank'ın 760 milyon Avro değerindeki yüzde 34'lük hissesini satın alması ve Kazakistan'ın en büyük bankalarından biri olan Kazkommerzbank'ın ise Odeabank'ı satın alma teşebbüsünde bulunması, Kazak yatırımlarının bankacılık alanında da yoğun bir şekilde sürdüğünü göstermektedir (Hürriyet Bigpara, 2007). Kazakların Türkiye'de yatırım yaptığı en önemli alan ise enerjidir. Nitekim Kazakistan'ın önemli şirketlerinden biri olan TransCentralAsia grubu, 5 Temmuz 2007 tarihinde yapılan Türk sanayisinin devi Petkim'in ihalesinde 2 milyar 50 milyon dolar ile en yüksek teklifi vermiştir. Fahri Türk (2007)'e göre bu şirketin sahipleri hakkında Türk kamuoyuna uzun süre bilgi verilmemiştir. Hatta Oktay Vural, Petkim'in karapara ile satıldığını söyleyerek TransCentralAsia grubu üzerinden Türkiye'nin kara para aklamak için bir cennet mi olduğu sorusunu sormuştur. Bu gelişmelerden sonra Kazak başbakanı Türkiye'de daha fazla Kazak yatırımı görmek istediklerini belirterek Nazarbayev'in de bu yatırımları desteklediğini ifade etmiştir.

Burada bahsedilmesi gereken önemli bir konulardan biri, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde bacasız fabrika olarak değerlendirilen turizm sektörünün iki ülke ilişkilerine olan somut katkısıdır. Belek Sirene oteli, Bodrum Kempinsky oteli ve Beldibi Türkiz oteli gibi dünyaca ünlü otellere Kazaklar sahiptir. Kazak vatandaşlarının tatil için birinci tercihlerinin Türkiye olması Kazak yatırımlarının neden turizm alanına yoğunlaştığını açıklamaktadır (EBSO, 2014). Örneğin 2014 yılında 17 milyon nüfusa sahip

Kazakistan'da 437 bin Kazak vatandaşı tatillerini Türkiye'de geçirmişlerdir (TURSAB, 2015). Nitekim Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'nin (TURSAB, 2016) verilerine göre, aşağıda verilen tabloda 2010-2016 yılları arası Türkiye'yi ziyaret eden Kazakların sayısında yüzde 80'lik bir artış yaşanmış ve yıllar itibariyle Kazak turist sayısında ciddi artışlar olmuştur. TÜRSAB verilerine göre, turistlerin tatilleri boyunca ortalama olarak 800 dolar harcaması Kazak turistlerin Türkiye ekonomisine yaptığı katkıyı da göstermektedir (TURSAB, 2016).

Tablo 3: Türkiye'ye Gelen Kazak Turist Sayısı (2010-2016)

Yıllar	**Turist Sayısı (Bin)**	**Ortalama Harcama**
2010	247,784	800 Dolar
2011	**315,907**	
2012	380,046	
2013	**425,773**	
2014	437,971	
2015	**424,744**	
2016	240,188	

Kaynak: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), Turist Sayısı ve Turizm Geliri, https://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-gelirsayi-ve-ortalama-harcama_68.html (17.11.2016). TURSAB, Milliyetlerine Göre Gelen Yabancı Ziyaretçiler, http://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri (02.01.2017).

Ancak 2016 yılında her iki ülke ekonomik ilişkilerinde görülen ciddi azalma turizm sektörüne de yansımış ve 2016 yılında Türkiye'ye gelen Kazak turist sayısı 240,188 olarak kaydedilmiştir. Bir başka ifadeyle, tablo üçte de görüldüğü üzere 2015 yılı ile karşılaştırıldığında Türkiye'ye gelen Kazakların sayısında yüzde 43'lük bir azalma görülmüştür (TURSAB, 2016). Çalışmanın yazarının Türkiye'nin Almatı Başkonsolosluğundan yazılı görüşme yoluyla talep ettiği "Kazakistan'a Gelen Turist Sayısı" konusu ise Türkiye vatandaşlarının Kazakistan'a turist olarak ne kadar az gittiğini göstermektedir. Almatı Başkonsolosluğundan alınan verilere göre 2010-2015 yılları arasında Türkiye'den Kazakistan'a gelen Türk turistlerin sayısı yıllık ortala 3.000 civarında olmuştur. Bu durum aslında Türkiye'den Kazakistan'a ol(may)an ilginin ne düzeyde olduğunun temel göstergelerinden biridir.

Konsolosluk yetkilisi ayrıca çok önemli bir dipnotu da ekleyerek şu ifadede bulunmuştur. "Gerek İstatistik Ajansı gerekse Kazakistan Turizm Birliği yetkilileri Kazakistan'da faaliyet gösteren tur operatörü ve seyahat

acentalarının hepsinin yasal çalışmadığını, pek çok turizm firmasının yüksek vergi ödememek için düşük rakamlar beyan ettiklerini ve mevcut istatistiklerin firmaların beyanında yer alan verilerden oluşturulduğunu ifade etmektedirler. Dolayısıyla mevcut istatistiklerin gerçekliği tartışmaya açıktır." Buna bir örnek Kazakistan'dan ülkemize giden turist sayısıdır. Kazak istatistikleri ülkemizin istatistiklerine göre oldukça düşüktür. Örneğin Kazak İstatistik Ajansı verilerine göre 2012 yılında Türkiye'ye gelen Kazak turistlerin sayısı 222,905 iken, bu rakam TURSAB'a göre 380,046'dır (Almatı Başkonsolosluğu, internet görüşmesi, 2017).

Nazarbayev Faktörü

Çalışmada sorulan üçüncü soru üzerinde en fazla durulan ve Kazakistan'daki en önemli iç yapı faktörü olan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev ile ilgili Nursultan Nazarbayev'in ortaya koyduğu liderlik Kazakistan-Türkiye ilişkilerini ne ölçüde etkilemektedir sorusudur. Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte oluşan siyasal sistem ülkenin iç ve dış siyasetini belirlerken, bu siyasetin belirlenmesindeki en büyük rolü Nazarbayev oynamıştır. Nazarbayev, ülke yönetiminde yanında yer alan siyasetçileri bir orkestra şefi gibi yönlendirirken, farklı fikirleri kendi süzgecinden geçirebilen, küresel gelişmeleri yakından takip eden, bölgesel bütünleşme ve iyi komşuluk ilişkilerine önem veren, Kazakistan'ı layık olduğu seviyeye getirmeye kararlı, sabırlı, güvenilir ve inandırıcı bir lider profili çizmektedir (Isaacs, 2010: 443-447; Yılmaz, 2015; 94-100).

Nazarbayev, Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden önce bile Türkiye ile yakın ilişkiler kurmuş, iki ülkenin de içinde yer alabileceği uluslararası örgütlere katılım ve ortak istişare konularında fikir geliştirmiş ve bilhassa Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığı döneminde Türkiye'ye ciddi bir sempati besleyerek taraflı tarafsız herkese göre Türk dünyasının aksakalı unvanını kazanmıştır. Özal'ın başlattığı ve akabinde devam eden Türk dünyası devlet başkanları zirvelerinin hepsine katılarak ortak tarih ve kültürün araştırılıp dünyaya tanıtılmasına katkı sağlamıştır (Yılmaz, 2016: 210).

Nazarbayev'in Türkiye'yi Avrasya Ekonomi Birliği'ne üyelik için davet etmesi (Momınkılov, 2012), Türkiye'nin muhtemel AB üyeliğinin ileride Kazakistan'ın AB'ye üyelik yolunu açacağına inanması (Nargis Kassanova, kişisel görüşme, Mayıs 2014), Türk Konseyi ile Türkiye'nin Türk devletlerini bir çatı altında birleştirecek öncü rolünü kabul etmesi (Kürşad Zorlu, kişisel görüşme, Eylül 2015), bulduğu her fırsatta iki ülke arasındaki siyasi, yatırım, ulaşım, turizm ve ticari ilişkilerin artması gerektiğini ısrarla vurgulaması (Tüymebayev, 2012: 8-11) ve 2009 yılında Türkiye ile Stratejik İşbirliği Antlaşması imzalayarak ilişkileri hukuki boyuta taşıyacak adımlar atması gibi nedenlerden dolayı Nazarbayev, Kazakistan-Türkiye ilişkilerine doğrudan etki etmektedir (Egemen Kazakhstan, 2009: 1). Dolayısıyla, Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin belirlenmesinde ve bugünlere gelmesinde

tarihsel birlikteliğin, akrabalığın, dil ve kültür benzerliğinin etkisi olduğu kadar, Nursultan Nazarbayev'in de devlet başkanı olarak büyük etkisi vardır. Başka bir ifadeyle, kültürel, donanımlı ve bilgi-birikimi yüksek vizyon sahibi devlet adamlarının ikili ilişkilerin gelişmesindeki pozitif etkisi bariz bir şekilde Kazakistan-Türkiye ilişkilerinde de görülmektedir.

Türkiye Algısı

Çalışmanın temel hipotezini doğrulamak için sorulan son soru ise Kazakistan'ın Türkiye'ye bakışındaki algı nasıldır ve bu algı Kazakistan-Türkiye ilişkilerini ne ölçüde etkilemektedir sorusudur. Buna göre Orta Asya Türk devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte dış politikasında bir genişleme yaşayan Türkiye, Kazakistan'a yönelik politikasını ata yurdu, ağabey ve model ülke söylemleri üzerine oturtmuştur. Kazakistan ise kökü ve dili bir kardeş ülke söylemini benimsemiştir. Halklar arasında arzu edilen düzeyde olmasa da giderek artan bir pozitif algı mevcuttur. Yapılan saha çalışmasından ve taranan kaynaklardan anlaşıldığı üzere Kazakistan'da, Türkiye'ye yönelik algıların bugüne kadar Türklerle tanışmış olanlarda ve Türkiye'yi en az bir kere ziyaret etmiş Kazaklarda genelde daha yüksek olduğu görülmüştür. Yazarın Kazakistan'da yaptığı saha çalışmasından hareketle, Türkler ve Türkiye ile ilgili olumsuz algıların, kişisel gözlem ve tecrübelerden ziyade daha çok ön yargılara dayandığı gözlemlenmiştir (Yılmaz, 2016: 211). Kazaklar Türkiye'yi genel olarak Türkiye'nin ürünlerinden, Türk dizi filmlerinden, Türkiye'nin turizm potansiyelinden ve tesislerinden, ülkeye gelip giden akademisyen, işçi ve iş adamlarından bilmektedirler (Momınkılov, ORSAM, 2013).

Türkiye'nin Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olması ve bunun Kazaklar tarafından asla unutulmayacak olması Türkiye algısında pozitif bir durum yaratmıştır. Yani Kazakistan'ın bağımsızlığının ilk defa Türkiye tarafından tanınmasının, aynı dil ve dine mensup olmalarının Kazakların hafızalarında pozitif Türkiye algısı olarak yer edindiği görülmüştür (Aydıngün, Tüfekçioğlu, 2012: 117-118). Ancak Kazakistan'da son dönemlerde yapılan on iki ülkeye dönük sempati değerlerinin ölçüldüğü göstergede Türkiye'nin yedinci sırada yer almasından da hareketle, bu çalışmada, 1991'de itibaren geçen 25 yıla rağmen Kazaklar arasında Türkiye'nin ve Türklerin yeterli düzeyde tanınmadığı ve toplumlar arası bağlar ve iletişim noktasında istenilen düzeyde olunmadığı anlaşılmaktadır (Akyürek ve Bilgiç, 2012: 56-57). Buna rağmen, iki ülke arasındaki tarihsel bağlar, aynı dil ve dinin benimsemesi, Türk işadamlarının Kazakistan'ın bağımsızlığından sonra Kazakistan'da iş yapıp birçok Kazak vatandaşına iş ve ticaret öğretmesi, turizm açısından Kazak halkının en çok tercih ettiği ülkenin Türkiye olması (TURSAB, 2010: 1-4), Türkiye'nin inisiyatifi ile Kazakistan'da açılan TİKA, Yunus Emre Türk Kültür Merkezi ve Ahmet

Yesevi Üniversitesi'nin eğitim ve kültürel ilişkileri artırmaya yönelik projeler yapması ve Kazak kamuoyunun pozitif Türkiye algısı, Kazakistan-Türkiye ilişkilerin gelişmesinde rol oynayan faktörlerdendir (Anar Somuncuoğlu, kişisel görüşme, 2015).

Tamda bu noktada iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerde yaşanan gelişmeler ve hayal kırıklıklarından bahsetmek konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Sovyetler Birliği dağılmadan önce Türkiye içinde dış Türklerden fazlaca bahsedilmezken, bağımsızlıkla beraber Nazarbayev'in de dediği gibi 21. yüyzılın Türk yüzyılı olacağından ve de Adriyatik'ten Çin Seddine kadar Türk dünyasından bahsedilmeye başlanmıştır. Kazakistan, kültürel ve tarihi bir geçmişi paylaştığı Türkiye'nin kendine kucak açmasından oldukça memnun olmuş ve halkların ortak paydada bulaşabilmeleri için Türkiye'ye yöneldiklerini deklare etmiştir (Bal, 2001: 24). Türkiye ise Türklük vurgusu ile kendi kamuoyundan destek bulmuştur. Bu durum Batı dünyası tarafından da desteklenmiş ve neticesinde "Türk Modeli" denen yeni bir model ortaya çıkmıştır.

Türk Modeli, laik bir sistemi, liberal demokrasiyi ve serbest piyasa ekonomisini benimseyen bir devlet modeli sunmaktaydı. Ancak bu modelin aksine bölge ülkelerinin liderlerinin merkezci ve otoriter yönetim anlayışını benimseyerek kendi iktidarlarını belirleyici konuma getirmelerinin nedenleri Türkiye tarafından anlaşılmamıştı. Türk modeli ile aradaki tarihi birlikteliğin, dilsel ve kültürel yakınlığın bir öncelik sağlayacağını ve buna paralel olarakta bölgenin belirleyici gücü olacağını sanmıştı. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Türk devlet adamlarında oluşan aşırı iyimser yaklaşım bürokrasiye de yansımış ve neticesinde bölgeye yönelik spesifik bir politika üretilememiştir. Bölgenin hassasiyetlerini göz önünde bulundurmayan Türk dış politkasının karar merciindeki devlet adamları, bölgeye yönelik potansiyel seçenekleri siyasal ve duygusal söylemlerde bulunarak görmezden gelmişlerdir. Türk modelinin bir devlet modelinden ziyade bir iç mesele gibi siyasal söylem modeli olarak yansıtılması Orta Asya Türk devletlerinde ters etki yaratmıştır. Türk modelinin yeni bir abi şeklinde algılanması, Türkiye'nin ise yeni bir abiden ziyade bölge ülkelerini eşit ve eşdeğer partnerler olarak gördüğünü yeterince anlatamaması bilhassa Kerimov ve Nazarbayev tarafından eleştirilmiştir (Yılmaz, 1996: 165-166).

İki ülke arasında bağımsızlık yıllarının hemen başında başlayan "Büyük Öğrenci Projesi" bir eğitim politikası olarak düşünülse de kültürel ilişkilerin geliştirilmesi için kilit bir rol oynamıştır. Örneğin 2009 yılında bu proje kapsamında mezun olanlar için yapılan mezuniyet töreninde Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden mezun olan Kazak öğrenci Olzhas Sartayev mezun öğrenciler adına şu açıklamayı yaparak kültürel anlamda neler kazandığını anlatmıştır. "Türkiye'de aldığımız eğitim bizlere yeni ufuklar açmıştır.

Hayata bakış açımızı değiştirmiştir. Türk kültürünü seven, ona âşık olan biri olarak ülkeme dönüyorum." (MEB, 2009).

2013 yılı sonu itibariyle bu projeden yararlanarak şuanda Türkiye'de okuyan Kazak öğrenci sayısı 518'dir ve şimdiye kadar toplamda 1.050 Kazak öğrenci mezun olmuştur ancak bu mezuniyet toplamada yaklaşık 4000 Kazak öğrenci arasından olmuştur (MEB, 2013). Yani mezun olma ortalaması Kazak öğrenciler için de düşük kalmıştır. 2016 yılı içinde ise Türkiye'de muhtelif üniversitelerde öğrenim gören Kazak öğrencilerin sayısı 1980'dir (YÖK, 2016). Öğrencilerin ülke ve eğitim sistemi ile uyum sorunu yaşaması, dili yeterince öğrenemediği için bu engeli aşamaması ve burs ücretlerinin yetersiz kalması, sağlık güvencesi eksikliği ve nitelikli danışman eksiklikleri mezun olamamalarının en büyük nedenleri olarak gösterilebilir. Bu işin Türkiye'de sürekliliğini ve kalitesini sağlamak adına Türkiye Yüksek Öğrenim Kurumu nezdinde bir takım kurullar kurulmuştur (YÖK, 2000: 125). Bu makalenin konusunu oluşturan hayal kırıklığının sebeplerinden biri de bu kurulun görevlerinden biri olan "mezun olan öğrenciler ile ilişkileri sürdürmeye çalışmak" görevinin tam olarak yerine getirilememesidir.

Eğitimin kültürel değerlere olan katkısından hareketle Kazakistan'ın Türkistan şehrinde bulunan Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesinin iki ülke ilişkilerine olan katkısından bahsetmek elzem bir konudur. Bu üniversitenin varlığı iki ülke arasındaki ilişkilerde eğitim alanında yer almasına rağmen daha geniş çerçeveden bakılırsa kültürel ilişkilerin gelişmesine de büyük katkısı olduğu düşünülebilir. Çünkü bu üniversitede okuyan Türk ve Kazak öğrencilerin her iki ülke kültürünü ve dilini öğrenip bunu etrafındakilere anlatması ve mezuniyetten sonra ülke yönetiminde söz sahibi pozisyona gelmesi kültürel ilişkilerin gelişmesinde çok etkilidir (Yılmaz, 2016: 191). Ancak yapıcı manada eleştirilecek bazı hususlar vardır. Acaba bu üniversite gerçekten uluslararası bir üniversite midir? Türk dünyası tarafından yeterince bilinmekte midir? Kazakistan'ın geneline hitap etmekte midir? gibi sorular sorulmakta mıdır? Aslında gelen öğrencilerin çoğu Türkistan şehrinin köylerinden gelmektedir, uluslararası öğrenci sayısı azdır ve dolayısıyla okulun seviyesi ve etkinliği de düşük kalmaktadır (Sabri Hizmetli, kişisel görüşme, 2014).

Bunlara ilaveten, üniversite yönetiminde çift başlılık söz konusudur. Rektör Kazak, yardımcısı Türk olduğundan öncelik sıralaması hep farklı olmaktadır. Bunun yerine yönetim tamamen tıpkı Manas Üniversitesinde olduğu gibi ilk elden Türkiye tarafından atanmalıdır. Üniversitenin Türkistan şehrinde bulunması nedeniyle Almatı ve Astana gibi büyük şehirlerden çok öğrencisi yoktur. Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Almatı ve Astana'ya kampüs açmalıdır. Kazak idari yapılanmasının yer aldığı Astana şehrine Yönetim Bilimleri ve Ekonomi Fakültesi, öğrenci şehri olan Almatı şehrine ise Tıp ve Mühendislik Fakülteleri açılmalıdır.

Kültürel ilişkilerin medya ayağında ise büyük umutlarla kurulan TRT Avaz vardır. TRT Avaz, Türkiye'nin girişimleri ve bütçesiyle başlayan, çok kapsamlı tarihi, kültürel ve eğitim programlarına yer veren, film kalitesinde eğitici belgesellere imza atan, çeşitli yarışma programları (Türkvizyon, Türk Adası) ile Türk dünyasını bir araya getiren akıllıca düşünülmüş bir projedir. Lakin en büyük sorunu Türk dünyasının geneline hitap edememesidir. Oysa ki Türk dünyası ile Türkiye arasında dil ve düşüncede birlik ile ortak payda da buluşma imkânı sağlamak için kurulmuş ve bu yüzden ses anlamına gelen Avaz kelimesi tercih edilmiştir. Bu kanal hitap etmek istediği coğrafyada ancak özel anten ve yayınlar aracılığı ile çok sınırlı sayıda insana ulaşabilmektedir. Böyle olunca da sanki daha çok Türkiye'de yaşayan insanlara yayın yapıyor, Türk kültürünü Türkiye'de yaşayan halklara tanıtıyor gibi bir intiba oluşmaktadır. Örneğin Kazakistan'da yaşayan insanlar "Atayurttan Anayurda", "Turandakiler", "Atamekan" ve "Türk Dünyasından İzler" gibi kökleri Kazakistan'da başlamış daha sonra Türkiye'ye uzanan yolculuğu anlatan programları izleyemiyorsa ya da böyle bir kanalın varlığından bile haberdar değillerse ortada bir hayal kırıklığı vardır demektir.

TRT Avaz kanalının açılış töreni yapılırken dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, "TRT Avaz, avaz avaz bütün Türk dünyasına seslenecek" demişti. Ancak gözlemlenildiği kadarıyla bu kanal Türkiye'de yaşayan insanlara avaz avaz seslenmektedir (TCCB, 2009). Nitekim yazarın Kazakistan'da yaptığı alan araştırması boyunca ne sahada ne TV'de ne de ulusal gazetelerde TRT Avaz ile ilgili bir habere rastlanılmamıştır. Ortada bir tanıtma ve tanınma probleminin olduğu aşikârdır.

Duygusal Söylemden Pragmatik Yaklaşıma Türk Dünyası

Kazakistan-Türkiye ilişkileri 1990'lı yıllar içinde dil, soy, din ve akrabalık gibi ortak değerlerden hareket edilerek oluşturulmaya çalışılıyor iken, 2000'li yıllar sonrası gerek Kazak iç siyasetinde yaşanan ekonomik dönüşüm gerekse dış siyasetinde izlenen atak, çok yönlü ve bütünleşmeye dayalı politikalar nedeniyle mantıksal bir çerçeveye oturmaya başlamıştır. Kazakistan'ın uyguladığı ve çok yönlü politika olarak telakki edilen bu mantıksal çerçeve, Çin ve Rusya ile yürütülen stratejik ortaklığın ABD ve Batı dünyası ile dengelenmeye çalışıldığı, İslam coğrafyası ve Türk dünyasının da bu mantıksal çerçeve içine sığdırıldığı bir anlayış sunmaktadır (Yılmaz, 2016: 253).

Gerek Kazakistan'ın gerek Türkiye'nin Türk dünyasının birlikteliği ve sorunları birlikte aşabilmeleri için yoğun çabalar gösterdiği ortadadır. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte yüzyıllar boyunca parçalanmış ve birbirinden ayrı bırakılmış Türk devletleri için bir araya gelip bütünleşme fırsatı doğmuştur (Veliyev, 2009: 103-110). Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Türkiye'nin Doğu ile Batı arasında bir köprü

olduğunu, Türk devletleri ile akraba olduklarını ve Türkiye'nin bölgenin enerji kaynaklarını değerlendirerek dünya pazarlarına ulaştırabileceğini dile getirmiştir. Özal (1992: 13), Türk devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmasını 400 seneden beri Türk milletinin eline geçen en büyük fırsat olduğunu ifade ederek Türk devletleri ile kurulacak muhtemel bir bütünleşmenin ilk işaretini vermiştir.

1990'lı yılların başında ortaya çıkan bu yeni sürecin ardından pek çok ülke, bu coğrafyada bağımsızlığını kazanan ülkelere yönelik politikalarını gözden geçirmiş ve yeni politikalar ortaya koymuştur. Türkiye de, yeni dönemde, Türk devletlerine yönelik yeni politikalar belirlemiş ve bu doğrultuda yeni işbirliği girişimlerini başlatmıştır. Bu girişimlerin ana hedefi, Türkiye'nin Türk dünyası ile olan ilişkilerini yeniden canlandırmak ve ilişkileri süreklilik sağlayacak bir zemine oturtmaktır. Zeminin ilk harcı Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi ile atılmıştır (Yılmaz, 1996: 165-166). Özellikle Türk Konseyi üzerinden devam eden insani ve kültürel ilişkiler şimdi çok olmasa da ikili ilişkilerde gelecekte daha belirleyici olabilir. Türk Konseyi, Kazakistan'ı Türk devletleri ile daha yakın bir işbirliğine iterken aynı görevi Türkiye için de yapmaktadır. Yani Türk Konseyi üzerinden yakın bir işbirliği içinde olan Kazakistan ve Türkiye, hem diğer Türk devletlerine hem de birbirlerine daha çok vakit ayıracaklardır (Sadıkova, 2015).

Kazakistan'ın önceki Ankara Büyükelçisi Canseyit Tüymebayev'e (2012: 8) göre Türk halkları Kazak halkının en yakın kardeşleri olduğundan Türk dünyası Kazakistan'ın güvenli bir limanıdır. Türk Konseyi, Nazarbayev'in her zaman vurguladığı devletin dış politikasında çok yönlülüğe sahip olunması gerektiğinin bir yansımasıdır. Bu çok yönlülük içinde en önemli görevlerden biri de en gelişmiş Türk devleti olan Türkiye'ye düşmektedir. Kazakistan, bağımsızlığından itibaren Türkiye ile ciddi sorunlar yaşamamış ve hatta birçok uluslararası meselede birlikte hareket etmiştir. Çünkü Kara'ya (2015) göre "Avrasya jeopolitiğinde Kazakistan Türk dünyası ailesinin en Doğu ucunu, Türkiye ise en Batı ucunu temsil etmektedir."

Türk devletlerinin bağımsızlıklarından itibaren birleşmeleri için en önemli adımları atan Nazarbayev'in kendisidir. Türk Konseyi'nin şu anda geldiği noktada en büyük payın Nazarbayev'e ait olduğunu dile getiren Abdullah Gül, 2012 yılında Türk Konseyi'nin bayrağının göndere çekilmesi sırasında Nazarbayev için, "Türk dünyasının bugün bu noktaya gelmesinde Türk dünyasının aksakalı Nazarbayev'in çok büyük katkısı ve büyük desteği olmuştur. Bütün bu çabalarımız içerisinde en ısrarcı olan, herkesi en çok motive eden ve en kararlı duran Sayın Nazarbayev'dir" demiştir. Nazarbayev ise aynı seremonide yaptığı konuşmada "Hepimizin rüyasında olan Türk dilini konuşan devletlerin bir araya gelmesi ile bayrağımızı göndere çekiyoruz. Böyle birleşmeler hep olsun ve Türk birliği daim olsun"

diyerek Türk Konseyi'ne olan olumlu bakış açısını ortaya koymuştur (Haber7, 2012).

Nazarbayev (2011), Türk dünyasının bir araya gelmesini "kültürel mirasımız için bir bağlantı, manevi değerlerimizin canlandırılması için bir fırsat ve hem bölgesel hem de uluslararası bütünleşmelerde yer almak için ortak bir irade" olarak görmektedir. Nazarbayev Türk Konseyi'ni 2003 yılında yazdığı "Tarihin Akışında" adlı kitabında bahsettiği "Türk halkları bir bütün olarak hareket ettiğinde eşit özne olarak jeosiyaseti etkileyebilir, kültürel ilişkilere de edilgen nesne olarak değil eşit özne olarak katılabilir" düşüncesini gerçekleştirmek için de büyük bir adım olarak görmektedir (Nazarbayev, 2003: 114).

Sonuç ve Öneriler

Kazakistan, Türkiye'de meydana gelen iktidar değişikliklerine rağmen, Türkiye'nin Orta Asya politikasında kayda değer bir gelişme olmayacağını kavramış ve ortak dil, soy, din ve tarih anlayışının Kazakistan-Türkiye ilişkilerini belirlemede artık tek başına yeterli olmayacağını anlamıştır. Şüphesiz ikili ilişkilerdeki en belirleyici faktör devlet başkanı Nursultan Nazarbayev'dir. Çünkü Kazakistan, Nazarbayev'in önderliğinde modern bir hayatı kendi öz geleneklerini yaşatarak yaşayan, farklı dinlere ve etnik gruplara mensup insanların ülkede barış içinde yaşadığı bir ülke haline gelmiştir. Nazarbayev, sosyalist ekonomi modelinden serbest piyasa ekonomisine başarıyla geçiş yapan, dünya toplumuna hızla uyum sağlayan ve otoriter olmakla eleştirilen bir rejimin şemsiyesi altında önce ekonomi sonra demokrasi diyerek ülke gerçeklerini göz ardı etmeyen bir Kazak modelinin uygulayıcısı olmuştur.

Çalışmada gösterilen istatistiki bilgiler dikkate alındığında, Kazakistan'ın yurtdışındaki yatırımları ve yıllık toplam dış ticareti ile ilgili Kazakistan Merkez Bankası tarafından yayımlanan son raporda, siyasi alanda belli bir düzeyde olan Kazak-Türk yakınlaşmasının ekonomiye yansımadığı görülmektedir. Kazakistan'ın bir yıllık dış ticaretinde Türkiye'nin payının sadece yaklaşık yüzde 2-2,5 civarında olması bunu doğrular niteliktedir. Ayrıca, Kazakistan'ın yurt dışındaki yatırımlarında 46 milyar dolar ile en büyük payı Amerika almış, Türkiye, Kazakistan'ın yatırım için tercih ettiği ilk on ülke arasına bile girememiştir. Bu durum yakın siyasi ilişkilerin iki ülke ekonomik ilişkilerine yansımadığını göstermektedir.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve Kazakistan-Türkiye ilişkilerinin geçmişten ders alınarak daha sağlam temellere oturtulması açısından bazı önerilerin kaleme alınması gerekli görülmüştür. Kültür, dil ve soy birliği gibi unsurlar, çeşitli projelerin hayata geçirilmesinde her iki ülkenin de elini güçlendirebilecek araçlardır. Bu anlamda Kazakistan ve Türkiye, yürütülen ekonomik ilişkilerin yanında kültürel ve insani işbirliğini arttırarak halkları

birbirine yakınlaştıracak kamu diplomasisini inşa etmeli ve her iki ülkenin ulusal medyasında da yer alacak projeler geliştirilmelidir. 21. yüzyılın iletişim çağı olduğunu ve küreselleşmenin zaman ve mekân kavramını ortadan kaldırdığını bilerek halkların kaynaşması sağlanmalıdır. Bilgi teknolojilerine ağırlık verilerek eğitim ve kültürel politikalar güçlendirilmelidir. Bu politikaların güçlendirilebilmesi için iki ülke dış politika temsilcileri olan konsolos ve büyükelçilerin o bölgede görev yapmış, uzmanlaşmış, bölgeyi ve yerel dilleri bilen bürokratlar olmaları; devleti yönetenlerinde bu uzmanların kararlarını uygulamaları gerekmektedir.

Bölge ülkelerinin hassasiyetlerinin göz önünde bulundurulmaması, Türkiye Cumhuriyeti'nin bürokratlarının bağımsızlığını kazandıktan sonra Kazakistan'a yönelik çok hırslı politikalar geliştirmeleri ama aynı zamanda bölgede görev yapan personelin uzman olmaması ve yetersiz olması neticesinde Türk Modeli uygulanmamıştır. Türkiye, Büyük Öğrenci Projesini yapmakla doğru bir iş yapsada istenilen sonuçları alma konusunda şimdilik sınıfta kalmıştır. Halen daha Türkiye'de okuyup mezun olduktan sonra ülkelerine dönen bursiyerlerin takibi ve iletişimi konusunda sistemli bir çalışma yapılmamıştır. Yani sistemden kasıt verimli bir izleme ve değerlendirme mekanizmasının hayata geçirilmemesidir. Bu proje ile elde edilmeye çalışılan sonuçlar hangi bilimsel platformda tartışılmıştır konusu da muammadır. Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin hem bölgede hem uluslararası camiada ne kadar bilindiği, tercih edildiği ve hitap ettiği kesim konusu ile üniversitenin lokasyonunun üniversitenin gelişmini etkilediği konuları üzerinde durulması gereken önemli alanlardır. TRT Avaz TV kanalı ise Türk dünyası ile Türkiye'yi buluşturmak maksadıyla kurulan çok iyi düşünülmüş bir projedir. Ancak buradaki en büyük sıkıntı kanalın Türk dünyasına hitap edememesi ve dolayısıyla bu haliyle hayal kırıklığı yaratmasıdır.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin kalıcı ve sürdürülebilir olması için mal ve insan taşımacılığının ucuzlatılması zaruridir. Özellikle insan taşımacılığının ucuzlatılması sonrasında iki ülke vatandaşları arasında tıpkı Türkiye-Gürcistan arasında olduğu gibi kimlikle geçiş uygulaması başlatılmalıdır. Kazakistan'da nitelikli gençlerin yurt dışında eğitim aldığı Bolaşak programında yer alan Türkiye'deki üniversitelerin sayısı arttırılmalı ve böylelikle Türkiye'de okuyup devlet kademesinde görev alacak Kazakların sayısı çoğaltılmalıdır. İki ülke arasında sosyal güvenlik antlaşması imzalanarak her iki ülkede çalışan Türk ve Kazak vatandaşlarına emeklilik hakkı verilmelidir.

Kazakistan petrol zengini bir ülke olduğu için petrol gelirlerine bağlı olarak sağlanan ekonomik büyüme uzun süreli olmayacağından alternatif üretim yolları ve kapsamlı bir sanayileşmeye gidilmelidir. Dolayısıyla Kazakistan-Türkiye ekonomik ilişkilerine yapılacak en somut katkılardan bir diğeri,

ülke sanayisinin gelişmesi için Türk işadamlarının Kazakistan'da oluşturulan serbest bölgelerde yatırım yapmaya teşvik edilmesidir. Kazakistan, benimsediği "Kazakistan Cumhuriyeti 2015-2019 Sanayi ve İnovasyon Gelişim Konsepti" ile petrol ve gaza olan aşırı bağımlılığı engellemek, imalat sektöründeki yatırımları artırmak, alt yapı yetersizliğini gidermek ve kalifiye işgücünü sağlamak için Türkiye'den yardım istenmektedir. Dolayısıyla Türkiye'deki organize sanayi bölgeleri gibi üretim yerlerini de içeren bu proje ile Türkiye, Kazakistan'ın ticari yaşamında belirleyici olmasa da yönlendirici bir pozisyon üstlenebilir.

Türkiye'nin Kazakistan-Türkiye ilişkilerini kültürel açıdan etkilemesini sağlayacak en önemli faktör ise turizmdir. Dolayısıyla Türkiye, Kazakistan sokaklarında ülkeyi tanıtıcı baskılara daha fazla yer verilmeli ve THY olarak Astana, Çimkent ve Almatı'dan özellikle Antalya, İzmir, Muğla, İstanbul ve Ankara'ya daha fazla ve daha ucuz tarifeli seferler düzenlemelidir. Türkiye, sahip olduğu mevcut turizm potansiyelini daha iyi tanıtarak her yıl Türkiye'ye gelen Kazak sayısını uygun otel ve bilet fiyatları ile arttırmalı ve böylece televizyonlarda Türk dizileri vasıtasıyla Türkiye'yi gören Kazakları Türkiye'ye çekmelidir. Bu anlamda Türk dizileri Kazak televizyonlarında daha fazla gösterilmelidir.

Türkiye, bölgeye daha geniş pencereden bakmalı, Rusya, ABD, AB, İran ve Çin'in Kazakistan'a yönelik ilgisini göz önüne alarak sağlanan ekonomik yararlar dışında, adı zikredilen güçler karşısında stratejik üstünlüğe sahip olunacak bir anlayış benimsemelidir. Bu anlayışın karşılıklı olabilmesi için her iki ülke cumhurbaşkanlarının karşılıklı ziyaretleri artmalıdır. Kazakistan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin geleceği her iki ülkenin de konuya aynı inanç ve samimiyeti göstermesi, çok yönlü işbirliği ve sağlam bir dayanışma ile parlak görünmektedir.

Sonuç olarak, iki ülke ilişkilerine ekonomik açıdan bakıldığında, ticaret hacminin belirlenen seviyeye mevcut şartlarda çıkamayacağı, devlet yetkililerinin samimi sözlerinin söylem boyutunda kaldığı, iki ülke ticaret ağının geliştirilmesi için alternatif projeler üretilmediği, insan ve mal taşımacılığın çok pahalı olduğu, kültürel ilişkilerin gelişmesinin yetersiz kaldığı ve dolayısıyla tüm bunların hayal kırıklığı yarattığı sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

Akyürek, S. - Bilgiç, M. Sadi. (2012), "Kazakistan'da Türkiye ve Türk Algısı", BİLGESAM, Rapor No: 44, 1-78. http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-91-2014040836rapor44.pdf, (02.05.2014).

Aydın, M. (2001), *Global Değişim ve Genişleyen Türk Dünyası: Türkler ve Türkiler, Türkiye'nin Dış Politika Gündemi Kimlik, Demokrasi, Güvenlik,* (Der) Şaban, H. Çalış, 1.Basım, Liberte Yayınları, Ankara.

Aydıngün, A. - Tüfekçioğlu, H. (2012), *Avrasya'nın Merkezinden Dünyaya Açılan Ülke: Kazakistan, Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Orta Asya Cumhuriyetleri Türk Dilli Halklar-Türkiye ile İlişkileri* (Der), Ayşegül Aydıngün-Çiğdem Balım, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.

Bakan Avcı Kazakistan`ın Ankara Büyükelçisi Tüymebayev`i Kabul Etti, 13.11.2013, http://www.meb.gov.tr/bakan-avci-kazakistanin-ankara-buyukelcisi-tuymebayevi-kabul-etti/haber/6494 (08.01.2017).

Bal, İ. (2001), *Türk Cumhuriyetlerinde Milletleşme Süreci ve İç ve Dış Politikaya Etkisi*, A*vrasya Etüdleri*, Sayı: 20 (Özel) : 21-36.

Büyük Öğrenci Projesi, 6. Geleneksel Mezuniyet Töreni, 24.04.2009, http://www.meb.gov.tr/buyuk-ogrenci-projesi/haber/3504 (04.01.2017).

EBSO (2014), "Kazakların Rotası İzmir", *Ege Bölgesi Sanayi Odası,* http://www.ebso.org.tr/tr/haberler/ebso-haberler/kazaklarin-rotasi-i%CC%87zmir- (16.12.2016).

Egemen Kazakhstan (2009, 22Ekim), Kazakistan Türkiye'nin Stratejik Ortağı (Kazakhstan-Turkiyanın Strategiyalık Ariptesi), 42(762): 1.

Evangelista, M. (1995), "The Paradox of State Strength: Transnational Relations, Domestic Structures, and Security Policy in Russia and the Soviet Union", International Organization, 49(1): 9.

Gül, Türk Konseyi bayrağını göndere çekti, 12.10.2012, http://www.haber7.com/siyaset/haber/939511-gul-turk-konseyi-bayragini-gondere-cekti (11.10.2015)

Invest in Kazakhstan (2015), *Yabancı Doğrudan Yatırım Miktarı* (Tikelei Şeteldik İnvestiyalardın Kölemdiligi), http://www.invest.gov.kz/?option=content&section=4&itemid=75 (02.12.2016).

Isaacs, R. (2010), "Charisma and Nation-Building in Kazakhstan: The Post-Soviet Leadership of Nursultan Nazarbayev, Studies in Ethnicity and Nationalism", ASEN 2010 Conference Special Issue: Nation & Charisma, Volume 10, Issue 3 : 443-452.

Kara, A. (2015), "Türkiye, Geçmişte Uyguladığı Politikaları Gözden Geçirmeli", *Haber Türk Dünyası*, http://www.haberturkdunyasi.com/ozel-haber/kara-turkiye-gecmiste-uyguladigi-politikalari-gozden-gecirmeli/1921/#Scene_1 (08.09.2015).

Katzenstein, P. (1976), "International Relations and Domestic Structures: Foreign Economic Policies of Advanced Industrial States", *International Organization*, 30(1): 2-3.

Kazakhstan Cumhuriyeti, *Foreign Policy Concept for 2014 – 2020 Republic of Kazakhstan*, http://www.kazakhembus.com/page/foreign-policy-concept (20.07.2014).

Kazakhstan Rispublikası Prezidentinin Resmi Saytı (Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi), 2015. http://www.akorda.kz/kz/republic_of_kazakhstan/kazakhstan, (09.02.2016).

Kazakhstan Statistika Agenttigi. (2015) Kazakistan İstatistik Ajansı, http://www.stat.gov.kz/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/home.jspx?_afrLoop=6589650841778763#%40%3F_afrLoop%3D6589650841778763%26_adf.ctrl-state%3Dkatssiuty_4 (01.12.2016).

Kazakhstan Ulttık Bankı. (2015), Kazakistan Milli Bankı, http://www.nationalbank.kz/?docid=522&switch=kazakh (15.12.2016).

Kazak OSB için üst düzey onay, *Doğan Haber Ajansı*, 17.10.2012, http://www.dha.com.tr/kazak-osb-icin-ust-duzey-onay_376471.html (19.03.2017).

Kissinger A. H. (1966), "Domestic Structure and Foreign Policy", *Deadalus*, 95(2): 503-529.

Momınkılov, C. (2012), Avrasya Birliği Fikrine Orta Asya'dan Tarihi Bir Bakış, *http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3425* (11.02.2015).

Momınkulov, Canat. (2013), Türkiye hakkında Almatı'da yapılan Sosyolojik Araştırmanın Sonuçları, ORSAM, bat, http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4277, (02.05.2014).

Nazarbayev, N. (2011), Ortak Kundılıktardı Kayta Jangırtatın Kez Keldi (Ortak Değerleri Çoğaltma Zamanı Geldi), http://baq.kz/news/bilik/ortak-kundiliktardi-kaita-zhangirtatin-kez-keldi-3506, (13.08.2015).

Nazarbayev, N. (2003), *Tarih'in Akışında*, Atamura, Almatı.

Orazalıkızı, A. (2005), "Turkiya Jane Kazakhstan Arasındağı Ekonomikalık Katınastar" (Türkiye ve Kazakistan Arasındaki Ekonomik İlişkiler), *Geographiya jane Tabiğat* (Coğrafya ve Tabiat Dergisi), No: 4 (16) : 27-30.

Özal, T. (1992), Türkiye'nin Önünde Hacet Kapıları Açılmıştır, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 19, : 13

Risse-Kappen, T. (1991), "Public Opinion, Domestic Structure, and Foreign Policy in Liberal Democracies", *World Politics*, 43(4): 479-512.

Risse-Kappen, T. (1995), *Bringing Transnational Relations Back In: Introduction, Bringing Transnational Relations Back In,* (Ed) Thomas Risse-Kappen, Cambridge University Press, England.

Rus gider, Kazak alıma devam eder, *Hürriyet Bigpara,* 16.07.2007, http://www.bigpara.com/haberler/genel-haberler/rus-gider-kazak-alima-devam-eder_ID612423/ (18.10.2016).

Sadıkova, R. (2015), Kazakistan'ın Türkiye Politikasında Denge Unsuru, *EkoAvrasya,* http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=182&Lang=TR (20.08.2015).

T.C. Astana Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2014), *Kazakistan Cumhuriyeti 2014 Yılı Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Hizmetleri Ülke Notu*, http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-159402;jsessionid=l7ULDoG1dKm19mMOZLLUq_BFvcJd9c8fVWnCSCYoKw8Wp76hUs52!-532753600 (08.12.2016).

The World Bank (2016, 9 Şubat), Kazakhstan, http://data.worldbank.org/country/kazakhstan (09.02.2016).

Tokayev, C. K. (1997), *Bağımsızlık Yolunda: Kazakistan Dış Politikası Röportajları*, (Pod Styagom Nezavisimosti: Oçerki o Vneşney Politike Kazahstana), Bilim Yay, Almatı.

TRT Avaz (2009), Avaz Avaz Bütün Türk Dünyasına Seslenecek, *TCCB*, http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/47824/cumhurbaskani-gul-trt-avaz-avaz-avaz-butun-turk-dunyasina-seslenecek.html (08.01.2017).

TURSAB (2010), Türkiye'nin Sessiz Büyüyen Pazarı: Kazakistan, https://www.tursab.org.tr/dosya/981/kazak_981_4909543.pdf (15.02.2015).

Türkiye İstatistik Kurumu, Ülkelere göre Dış Ticaret (Kazakistan), http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (06.02.2017).

Türk, F. (2007), "Undurchsichtige Besitzverhältnisse bei der Privatisierung der petrochemischen Gesellschaft, Petkim wühlen das Land auf" (Petrokimya şirketi Petkim'in özelleştirilmesindeki belirsiz sahiplenme ülkeyi karıştırdı), *Eurasisches Magazin*, http://www.eurasischesmagazin.de/artikel/drucken.asp?artikelID=20070708 (18.12.2016).

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (2015), "Turist Sayısı ve Turizm Geliri", https://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-gelirsayi-ve-ortalama-harcama_68.html (17.12.2016).

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (2015), Milliyetlerine Göre Gelen Yabancı Ziyaretçiler, https://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/milliyetlerine-gore-gelen-yabanci-ziyaretciler (19.12.2016).

Türkiye-Kazakistan Ticaret ve Yatırım Forumu (2012), TUSKON, http://www.tuskon.org/?p=content&cl=faaliyet&i=399 (07.11.2016).

Tüymebayev, C. (2011), "Kazakhstan men Turkiya Senimdi Strategiyalık Ariptester" (Kazakistan ve Türkiye Güvenilir Stratejik Ortaktırlar), *Kazinform*, http://www.inform.kz/kaz/article/2426728 (15.10.2016).

Tüymebayev, C. (2012), "Kazakistan Türkiye İşbirliğinin 20. Yılı", EkoAvrasya Dergisi, 5(18): 8-11.

Veliyev, D. (2009), "Küreselleşme Sürecinde Türk Dünyası", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:19 : 103-110.

Vinsensio, D. (2009), "Domestic Political Structure and Public Influence on Foreign Policy", A Basic Model, *Global & Strategis*, 3(2): 169.

Yılmaz, H. (1996), "Turkey and Central Asia: challenges and change", *Central Asian Survey*, C:15, No:12 :165- 166.

Yılmaz, S. (2014), "Economy Comes First" Initiating Turkish-Kazakh Relations, Who Undertook the responsibility?, International Journal Turkic Studies Review, Vol:1, Number:1, 28-40.

Yılmaz, S. (2015), "Kazakistan'da Siyasal Denge Unsuru: Nazarbayev", *EkoAvrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 31: 94-100.

Yılmaz, S. (2016), *Kazakistan'ın Türkiye Politikası: İç Yapı, Söylem, Dış Politika ve Lider etkeni*, Nobel Yayıncılık, Ankara.

YÖK (2000), *Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarından Türkiye'de Öğrenim Görmek İsteyen Burslu Öğrenciler için Klavuz*, Ankara, YÖK,

YÖK (2016), Uyruğa Göre Öğrenci Sayıları Raporu, https://istatistik.yok.gov.tr/ (07.02.2017).

Mülakatlar

Anar Somuncuoğlu ile Mülakat, 01.10.2015. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Canat Momınkulov ile Mülakat, 12.07.2014. Al-Farabi Üniversitesi, Almatı.

Kürşad Zorlu ile Mülakat, 29.09.2015. Ahi Evren Üniversitesi, Kırşehir.

Nargis Kassanova ile Mülakat, 24.05.2014. KIMEP Üniversitesi, Almatı.

Sabri Hizmetli ile Mülakat, 20.05.2014. Kariyer Üniversitesi, Almatı.

Ziyatdin İsmihanoğlu Kassanov ile Mülakat, 20.07.2014, Almatı.

Almatı Başkonsolosluğu ile Mülakat, 06.02.2017, Almatı.